

marija barbieri

georges

BIZET

– uz 150.
godišnjicu
smrti

Alexandre-César-Léopold [Georges] Bizet rođen je u Parizu 25. listopada 1838. godine. Od najranijega djetinjstva živio je s glabom: njegov je otac bio amaterski pjevač i osrednji skladatelj, majka pijanistica, a ujak slavni učitelj pjevanja. U devetoj je godini počeo učiti glasovir kod Antoinea François Marmontela, a u desetoj je, kao iznimno talentiran, primljen na pariški Konzervatorij. Od godine 1853. studirao je kompoziciju u klasi Jacquesa François Fromental Halévyja, autora poznate *velike opere Židovka (La Juive)*. Njegovom se kćeri i oženio. *Prvu simfoniju in C* skladao je 1855. godine kao sedamnaestogodišnjak, ali je ona otkrivena tek 1933. godine u knjižnici Konzervatorija; u tom se djelu već naslućuje veliki majstor. Slavni George Balanchine koreografirao je na tu glazbu jedan od najpoznatijih baleta 20. stoljeća.

Tijekom studija Bizet je dobio mnogo nagrada, a najveću - *Prix de Rome* - stekao je 1857. godine još kao devetnaestogodišnjak kantatom *Clovis et Clotilde*. Te je godine, s Alexandreom Charlesom Lecocqom, pobijedio na natjecanju koje je Jacques Offenbach raspisao za operetu, pa mu je opereta *Le Docteur Miracle (Čudotvorni liječnik)* praizvedena u Théâtreu des Bouffes Parisiens. U prosincu 1857. godine otišao je u Rim - nagrada *Prix de Rome* uključivala je trogodišnji boravak u Villi Medici - i ondje je

ostao do jeseni 1860. godine. Za boravka u Italiji skladao je *operu buffu Don Procopio* (u kojoj je svjesno oponašao talijanski stil), sakralno djelo *Te Deum* i simfonijsku odu *Vasco da Gama*.

Nakon povratka u Pariz, radio je na simfoniji *Roma (Rim)* te je 1861. dovršio uvertiru *La Chasse d' Ossian* (Ossianov lov) i *opéru comique La Guzla de l' Émir (Emirove gusle)*, koju su 1862. skinuli s repertoara u Théâtre-Lyrique pa se zagubila. Ali upravitelj kazališta Léon Carvalho ponudio mu je libreto Michela Carréa (1821. - 1872.) i Eugènea Cormona (1810. - 1903.) za operu *Les pêcheurs de perles (Biserari)*. Poslije *Biserara* Bizet je skladao *veliku operu* u pet činova *Ivan IV.*, koju nisu primili pa ju je sam povukao. Opera je praizvedena tek 1946. godine u dvorcu Mühlingenu u Württembergu i poslije, 1951. godine izvedena u Grand Théâtreu u Bordeauxu s naslovom *Ivan le Terrible (Ivan Grozni)*. Théâtre-Lyrique zatim je od Bizeta naručio operu *La jolie fille de Perth (Ljepotica iz Perth)* prema romanu Sir Waltera Scotta. Praizvedena je potkraj 1867. godine i to je jedina Bizetova opera koju je tadašnja kritika gotovo jednodušno pohvalila.

U vrijeme rada na operi *Ljepotica iz Perth* Bizet je napisao i nekoliko klavirskih skladbi - bio je izvrstan pijanist kojemu se divio i sam Franz Liszt - i solopjesama (ciklus *Feuilles d' album / Lišće u albumu*), ali je zbog loših materijalnih prilika bio prisiljen baviti se i drugim poslovima. Pretjerani rad oslabio je njegove tjelesne i duhovne snage pa je proživio razdoblje teške duševne krize koja je ostavila traga na njegovu radu.

Godine 1872. Bizet se ponovno pojavio na opernoj sceni s *opérom comique* u jednom činu *Djamileh* prema poemi *Namouna* Alfreda de

Musseta. Iako je opera puna duha i profinjenoga nadahnuća, doživjela je neuspjeh kod publike i kritike. Potpuno neprimijećeno prošla je njegova scenska glazba za dramu *L' Arlesienne* (*Arležanka*) Alphonsa Daudeta. Tek je u obliku orkestralne suite poslije postigla velik uspjeh. Prvu suitu priredio je sam skladatelj, a drugu dobitnik nagrade *Prix de Rome* Ernest Guiraud.

Mišlju da sklada *Carmen* Bizet se počeo baviti nakon praizvedbe opere *Djamileh*. Unatoč neuspjehu te praizvedbe, upravitelji Opère-Comique Camille du Locle i Adolphe de Leuven pozvali su ga da sklada operu u tri čina. Bizet je predložio da se opera temelji na noveli *Carmen* francuskoga povjesničara, arheologa, dramatičara i novelista Prospera Mériméea. Na mnogim putovanjima Mérimée je upoznao i ljude izvan zakona čijoj se energiji u borbi s cijelim svijetom taj hladni i suzdržani znanstvenik divio. Upoznao je hajduka Joséa Lizzarabengoa koji mu je pričao kako ga je Carmen navela na zlo te kako je od urednog vojnika i plemića zbog ljubavi postao lupež; ubio je, krao, krijumčario i na kraju, u nastupu ljubomore, ubio demonsku Carmencitu. Mérimée je sve to ispričao nedostižnom jednostavnošću i klasičnim mirom, najobičnijim, lapidarnim stilom. Pišući *Carmen*, naučio je jezik španjolskih Cigana. Trideset godina poslije, Bizet je istom zadivljujućom stvaralačkom snagom glazbeno uobličio lik vatrene Ciganke i tako ga uvjerljivo povezao s podnebljem njezine domovine kao da je s njim srastao, a zapravo nikad nije bio u Španjolskoj.

Adolpheu de Leuvenu nikako se nije svidjela zamisao da Carmen bude ubijena na sceni. Uz to, mnogo toga mu se činilo neprikladnim za tu opernu kuću koja se doživljavala kao obiteljska. No Halévy je počeo pisati

dijaloge, a Meilhac stihove. U libretu su ublažili lik Carmen i pojednostavnili pad Don Joséa. Ono što je osobito važno i svjedoči o njihovu istančanom osjećaju za scenu jest uvođenje lika Micaële. Taj *pojam blagosti i čistoće u toj tragediji strasti* antipod je liku Carmen. Bila je to genijalna zamisao libretista i skladatelja. Frasquita, Mercédès, Zuniga i Moralès dali su radnji pitoresknost, a Escamillo je dobio na važnosti te je postao simbol onoga čemu glavna junakinja teži.

U pomalo zastarjelu formu *opère comique* Bizet je unio svježu krv. *Seguidillom* se približio flamenku 18. stoljeća. Na flamenko podsjeća i ciganska pjesma iz drugoga čina i preludij četvrtome. Harmonijski su i ritmički briljantno koncipirani kupleti Escamilla koji točno karakteriziraju tako banalan lik. Micaëla pjeva ariju u stilu tradicionalne romantične arije. A koliko tek mozartovske draži ima u kvintetu krijumčara u drugom činu!

Bilo je problema s pronalaženjem pjevačice za naslovnu ulogu. Naposljetku je odabrana Celestine Gali-Marié (1840. - 1905.), kći i učenica baritona pariške Opère Mécènea Marié de l' Islea, poznata ne samo po svojim pjevačkim kvalitetama nego i po snazi dramskog talenta. U listopadu 1874. počeli su pokusi. Bizet se morao suočiti s primjedbama članova orkestra da su njegovi zahtjevi iznad njihovih mogućnosti te s primjedbama članova zbora od kojih se očekivalo da na sceni reagiraju kao pojedinci, a ne jedinstveno kao skupina. Osim toga, i du Locle je javno iskazivao da ne razumije partituru i zahtijevao od skladatelja da ublaži realističnu snagu opere. Na sreću, Bizeta su čvrsto podupirali Celestine Gali-Marié i tumač Don Joséa, tenor Paul Lhérie. Uz odobravanje svojih glavnih pjevača, Bizet je pristao samo na neke manje ustupke.

I onda je nakon 85 skupnih pokusa došao dan praizvedbe – 3. ožujka 1875. Opera koju se danas prema nekim istraživanjima smatra najpopularnijom, propala je na premijeri, a njezin autor, potresen, umro je tri mjeseca poslije. Nije navršio ni 37 godina! Možda ipak nema smisla povezivati njegovu smrt s neuspjehom premijere, jer su mu stizala i povoljna mišljenja o djelu, a već je bio potpisao i ugovor za njezinu izvedbu u bečkoj Dvorskoj operi, koja se i održala 23. listopada 1875. godine.

Publika je djelo primila posve hladno, a kritika je napala sve, od „nemoralne priče do pjevačkih dionica“, koje su, smatraju kritičari „potpuno prepuštene orkestralnoj galami i zbrci“. Teško je danas razumjeti zašto su kritičari praizvedbe nazvali *Carmen* previše vagnerijanskom, kad je to opera koja najviše zadivljuje upravo bogatstvom melodike. A zatim i sama njezina konstrukcija *opère comique*, tj. opere u brojevima s govorenim tekstom, teško da bi se mogla nazvati vagnerijanskom. Lomila su se pera, beskrajno se raspravljalo, publika je uglavnom iskaljivala bijes. Najšokantnija u djelu bila je izrazita seksualnost naslovnog lika i njezina spremnost da bira i odbacuje muškarce kao cvijeće, te zborovi žena koje su na sceni pušile i tukle se. Uz to, na otvorenoj sceni, na kraju predstave – ubojstvo Carmen. Bilo je to previše. Zbog toga je de Leuven dao ostavku.

No za početni neuspjeh nije bila toliko kriva glazba, koliko sadržaj. Na opernoj sceni pojavili su se ljudi s ruba društva, pojavio se život, ponekad okrutan i grub. Junaci su postali Ciganka i odbjegli vojnik, a njihov svijet tvorničkih radnica, vojarni i krijumčara vrijeđao je ukus otmjene francuske publike. Unatoč svemu tome, *Carmen* je 1875. godine ipak doživjela čak 45 izvedaba! Šok je prouzročio znatiželju, ali Pariz nije

pokazivao daljnje zanimanje za djelo, do 1883. godine, kad je *Carmen* uvrštena na repertoar velike Opère s kojega više nije silazila pa je do kraja stoljeća doživjela tisuću izvedbi.

Do 1883. godine *Carmen* je već postigla svjetski uspjeh. Riječka je publika prva u Hrvatskoj vidjela *Carmen*. Bilo je to u izvedbi talijanske operne družine u Teatru comunale ujesen 1888. godine. Splitska ju je publika prvi put doživjela 1894. u izvedbi češke operne družine, a osječka u izvedbi njemačkoga kazališta u sezoni 1904./1905. Prva hrvatska izvedba opere bila je u Hrvatskom zemaljskom kazalištu u Zagrebu u drugoj Hreljanovićevoj *stagioni* 18. lipnja 1893. godine.

Teško bolestan od *angine pectoris*, umro je od srčane kapi u Bougivalu pokraj Pariza 3. lipnja 1875. godine, tri mjeseca nakon praizvedbe remek-djela francuske i svjetske glazbe, besmrtno Carmencite.

